

SAĞLIK BAKANLIĞI
Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Hasta Hakları ve Tıbbi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı
Bakanlık Yayın No:963

ULAKBİM TR Dizinde Taranmaktadır

Hakemli Dergi

TSHD

Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi

ISSN: 2149-309X-Biannually

<https://edergi.saglik.gov.tr/>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tshd>

Yıl/Year: 2021 Haziran/June

Sayı/Issue: 17

YAŞLILIKTA SOSYAL DIŞLANMA ARAŞTIRMALARI: BİR İÇERİK ANALİZİ

Nilüfer KORKMAZ YAYLAGÜL¹

Hande BARLIN²

Hande KIRIŞIK³

Makale Bilgileri/ Article info

Makalenin Türü/Article Type: Derleme
Geliş Tarihi / Date Received : 24.03.2021
Revizyon Tarihi/Date Revised:10.05.2021
Kabul Tarihi / Date Accepted: 21.06.2021
Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2021
DOI: <https://doi.org/10.46218/tshd.902246>

Makale Künyesi/To cite this article: Korkmaz Yaylagül, N., Barlin, H. ve Kırışık, H. (2021, Haziran). Yaşlılıkta sosyal dışlanma araştırmaları: Bir içerik analizi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 17, 197-213. Doi: <https://doi.org/10.46218/tshd.902246>

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Nilüfer KORKMAZ YAYLAGÜL, Akdeniz
Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Gerontoloji Bölümü,
niluferyaylagul@akdeniz.edu.tr

Öz

Sosyal dışlanma, sosyal, ekonomik, bireysel ve sağlıklı ilgili risklerin artma eğiliminde olduğu yaşamın yaşlılık döneminde önemli bir konudur. Türkiye’de akademik literatürde sosyal dışlanma ele alınmaya başlanmıştır. Yaşlılık, yaygınlaşmaya başlayan bir alan olmakla birlikte yaşlılıkta sosyal dışlanma üzerine çalışmalar sınırlıdır. Bu araştırmanın amacı uluslararası literatürde yaşlılıkta sosyal dışlanma çalışmalarını ele alarak bunların genel eğilimlerini, kavramsal ve yöntemsel özelliklerini ortaya koymaktır. Araştırma doküman incelemesi olup verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları araştırmalarda ele alınan konular, ölçme araçları ve kavramlar ile sosyal dışlanmanın sınırlarının nasıl çizildiği ve kavramın nasıl ele alındığı çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu konularda tek model olmamasına karşın ele alınan konuya göre ölçme araçlarının ve operasyonel tanımlamaların da değiştiği görülmüştür. Sonuç olarak, sosyal dışlanma kavramında bir uzlaşma olmamakla birlikte genellikle sosyal dışlanmanın ana akım toplumun üyelerinin aksine, dışlanan bireylerin ekonomik, sosyal ve sivil hayata katılmama, yaşam ortamındaki bağlantılardan kopma, hizmet ve olanaklardan yararlanma gibi sorunların hepsini veya birkaçını yaşamaları durumu olarak anlaşıldığı ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: sosyal dışlanma, yaşlılık, içerik analizi

RESEARCHES ON SOCIAL EXCLUSION AT OLD AGE: A CONTENT ANALYSIS

Abstract

Social exclusion emerges as an important issue at old age, where social, economic, individual and health risks tend to increase. While research on old age has been becoming widespread in Turkey, research on social exclusion at old age is still limited. With a view to fill this void, we aim to reveal general tendencies and conceptual and methodological features of the literature in English on social exclusion at old age. The document review was used and data were analysed with content analysis method. The findings of the research concentrate on subjects studied, measurement tools and concepts discussed, boundaries of social exclusion as well as the way the concepts were treated. There is

¹ Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, niluferyaylagul@akdeniz.edu.tr , ORCID: 0000-0001-9918-7968

² Dr. Öğr. Üyesi, Gebze Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü, hbarlin@gtu.edu.tr , ORCID: 0000-0001-7699-2382

³ Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi, Haymana Meslek Yüksekokulu, Yaşlı Bakımı Programı, handekirisik@hotmail.com , ORCID: 0000-0002-2395-7855

no single model and measurement tools and definitions vary with the subjects discussed. We also find that, while there is no complete consensus on the concept of social exclusion, there is a general understanding that contrary individuals in the mainstream society, socially excluded individuals experience one or multiple problems associated with participation in economic, social and civic life or breaking of links with their environment (habitat) or not being able to benefit from services or opportunities

Keywords: *Social exclusion, Old age, Content analysis*

1. Giriş

Sosyal dışlanma kavramı, literatürde Avrupa ve özellikle Fransız akademik geleneğinde şekillenmiş bir kavramdır. Kavram ilk kez Renée Lenoir tarafından 1974 yılında kullanılmıştır. Lenoir, sosyal sigortaya dahil olmayan insanları tanımlamak üzere “les exclus” (dışlananlar) kavramını kullanmıştır (aktaran Lee vd., 2014). Bu dönemde Avrupa’da sosyal dışlanma, işsiz olanlar ve sosyal güvenceye sahip olmayanları tanımlamıştır. 1990’larda ise İngiltere’de bu kavram çerçevesinde sosyal politikaların geliştirilmesi hedeflenmiştir. Dönemin İşçi Partisi hükümetince İngiltere’de Sosyal Dışlanma Birimi kurulmuştur. Bu birim, sosyal dışlanma ve sosyal dışlanmanın önlenmesine yönelik araştırmalar yapmıştır. 2000’li yıllarda ise bu ilgi, Avrupa’ya yayılmış ve Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 2010 yılı sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele yılı ilan edilmiştir (Van Regenmortel vd., 2018).

Sosyal dışlanma ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. İngiltere Sosyal Dışlanma Birimi (2001) sosyal dışlanmayı “insanlar ve bölgeler arasında işsizlik, kalifiye olamama, düşük gelir, kötü konut koşulları, yüksek suç oranı, kötü sağlık koşulları gibi birbiriyle bağlantılı sorunlar olduğunda ortaya çıkabilecek durum” olarak tanımlamaktadır (aktaran Scharf, Philipson ve Smith, 2005). Walsh vd. ise sosyal dışlanmayı “bireylerin ya da grupların ana akım toplumdaki dışlanması” olarak ifade etmektedir (Walsh, Scharf ve Keating, 2017). Bu tanımlar birtakım dezavantajlar nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalan tüm grupları kapsamaktadır. Sosyal dışlanma, toplumun genelinden dışlanmayı anlatan bir kavram olarak, buna maruz kalanların çoğunluk karşısında çok çeşitli konularda dezavantajlı olduğu ve çeşitli sebeplerin sonucunda toplumun çeperinde yer aldığı bir anlam kurar. Bu bağlamda, her ne kadar daha çok yoksullukla ilişkilendirilse de, sosyal dışlanma aslında toplumsal eşitsizliklerle ilişkin bir kavramdır. Buna karşılık, sosyal dışlanma kavramı, sınıfsal eşitsizliklerden farklı bir çerçeve sunmaktadır.

Yaşlılıkta sosyal dışlanma konusu ise, küresel düzeyde nüfusun yaşlanması olgusu ile paralel olarak gündeme gelmiştir. Bu dönem aynı zamanda devletin küçülmesini salık veren neo-liberal politikaların dünyada yaygınlaşmaya başladığı döneme rastlamıştır. Bu süreç kamusal sağlık ve bakım hizmetlerinin kısıtlanması, emeklilik sistemlerinin dönüştürülmesi, sağlık ve sigorta sisteminin özelleştirilmesi, hem gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemiş (Cuadrado-Ballesteros ve Peña-Miguel, 2018) hem de hizmetlere erişimde eşitsizliklere yol açmıştır. Bu koşullardan en çok etkilenen gruplardan biri olan yaşlılar, bu dönemde daha fazla kırılanlaştığından sosyal dışlanma riski yüksek olan gruplardan biri olarak gündeme gelmiştir (Walsh vd., 2014; Korkmaz, 2014). Bir tanım olarak

yaşlıların sosyal dışlanması; yaşlandıkça kaynakların, hakların, malların ve hizmetlerin eksikliğini ya da sınırlılığını ve çeşitli ortamlarda insanların çoğunun erişebileceği normal ilişkilere ve faaliyetlere katılamamayı içeren karmaşık bir süreç olarak ifade edilmektedir (Walsh, Scharf ve Keating, 2017).

Yapısal koşulların yanı sıra yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan riskler, sosyal dışlanma sürecini hızlandırabilmektedir. Bu riskler çok boyutludur. Bireyler yaş arttıkça fiziksel ve bilişsel gerilemelere uğrayabilir, bazı hastalıklara yakalanma riskleri yükselir, emeklilikten kaynaklı olarak ekonomik kayıplar yaşayabilirken yaşamları boyunca biriktirdikleri sosyal sermayeleri aşınabilir ya da yakınlarını kaybederek daha izole bir yaşam sürdürebilirler (Phillipson ve Scharf, 2004; Pekesen, 2020; Korkmaz Yaylagül ve Baş, 2021).

Yaşlıların sosyal dışlanması konusundaki ilk çalışmalar yoksulluğun neden olduğu olumsuzlukları ele almıştır. Daha sonraki çalışmalar finansal kaynak eksikliğini ötesinde diğer kaynakların ve ortamların da sosyal dışlanmayı etkilediğini göstermiştir (Kneale, 2012). Bu bağlamda yaşlıların sosyal dışlanmasını belirleyen bazı maddi ve maddi olmayan kaynaklar söz konusudur. Bu boyutlar literatürde çeşitlidir. Örneğin, Scharf, Phillipson ve Smith (2005) çalışmalarında yaşlı bireylerin dışlanma alanlarını maddi kaynaklar, sosyal ilişkiler, yurttaşlık faaliyetleri, temel hizmetler ve yaşadığı çevre olarak beş boyutta ele almıştır. Kneale (2012) ise yaşlı insanlar ve sosyal dışlanma konusundaki raporunda yaşlı bireylerin dışlandıkları alanları; sosyal ilişkiler, finansal ürünler, uygun konut ve toplu taşıma, kentsel aktiviteler ve bilgiye erişim, yerel olanaklar, yaygın tüketim ürünleri ve kültürel aktiviteler olmak üzere yedi boyutta incelemiştir.

Yaşlılıkta sosyal dışlanma konusunda yapılan, farklı metotları temel alan literatür incelemeleri vardır. Örneğin Walsh, Scharf ve Keating (2017) tüm literatürü inceledikleri ve kavramsal bir tarama gerçekleştirdikleri çalışmalarında dışlanma alanlarını; maddi ve finansal kaynaklar (hizmetler, konfor artırıcı altyapı ve olanaklar ile hareketlilik), sosyal ilişkiler, sivil katılım, mahalle ve topluluk (yaşanılan ortam), sosyo-kültürel yönler olmak üzere altı boyut olarak değerlendirmiştir. Öte yandan Van Regenmortel vd. (2016), literatür incelemelerinde yaşam seyri (life course) perspektifinden çalışmaları ele almış, yaşlılıkta sosyal dışlanmanın önüne geçmek için yaşam süreci bakış açısının önemli olduğunu vurgulamıştır.

Toplumsal eşitsizlikler alanında ve politika yapıcılar tarafından ilgi gösterilen ve özellikle toplumdaki kırılgan kesimlerin dışlanmasının önlenmesine yönelik ilgi, Türkçe literatürde de kendisini göstermesine rağmen (Erkul ve Koca, 2016; Koca, 2015; Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016; Yusufoglu ve Kızmaz, 2016), yaşlılıkta sosyal dışlanma ile ilgili makale sayısı son derece azdır. Çunkuş vd. (2019) sosyal dışlanma ve yaşlılık konusunda yaptıkları derlemede, literatürün yaşlıların dışlanmasını sosyal ilişkilerden, kültürel faaliyetlerden, toplumsal faaliyetlerden, temel hizmetlere erişimden, finansal ürünlerden, yaygın tüketim ürünlerinden ve sağlık hizmetlerinden dışlanma çerçevesinde incelediğini ortaya koymuş, özellikle sağlık personelinin yaşlıların karşı karşıya kaldığı sosyal dışlanma konusunda

farkındalığın artırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Genç ve Dalkılıç (2013) ise sosyal dışlanmayı özellikle yalnızlık ve sosyal ilişkilerden dışlanma çerçevesinde ele almış, sosyal dışlanmanın yaşlıların bilinçaltına işlenmiş olduğunu ortaya koymuştur. Korkmaz Yaylagül ve Aslan (2020) Türkiye'deki Suriyeli yaşlı mültecilerin dışlanma deneyimlerini ele almışlardır. Son olarak Apak ve Apak (2020) ise Türkçe literatür için yaşlılıkta sosyal dışlanma ölçeğinin geliştirilmesi üzerinde durmuşlardır. Literatür incelemesinden hareketle Türkiye'de sosyal dışlanma ve yaşlılığı ele alan çalışmaların son on yıllık dönem içinde gerçekleştirildiği söylenebilir. Aynı zamanda yapılan literatür incelemesinde kavramın sınırlarını ve alt boyutlarını ele alan bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Buradan hareketle yaşlılıkta sosyal dışlanma konusunun yaygın olduğu uluslararası literatürde nasıl ele alındığı ve bu konudaki araştırmaların genel eğiliminin nasıl olduğunun ortaya koyulması Türkçe literatüre katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı, tanımlanması ve ölçülmesi karmaşık bir kavram olan sosyal dışlanmanın uluslararası literatürde kavramsal ve yöntemsel olarak ele alınma eğilimlerini ortaya koymaktır.

Bu amaçla bu çalışmada şu sorulara cevap aranmaktadır:

- Literatürde yaşlılıkta sosyal dışlanma çalışmalarının genel eğilimi nasıldır?
- Literatürde yaşlılıkta sosyal dışlanma kavramı nasıl tanımlanmıştır?
- Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın tespitinde hangi yöntemsel araçlar kullanılmış ve nasıl ölçülmüştür?

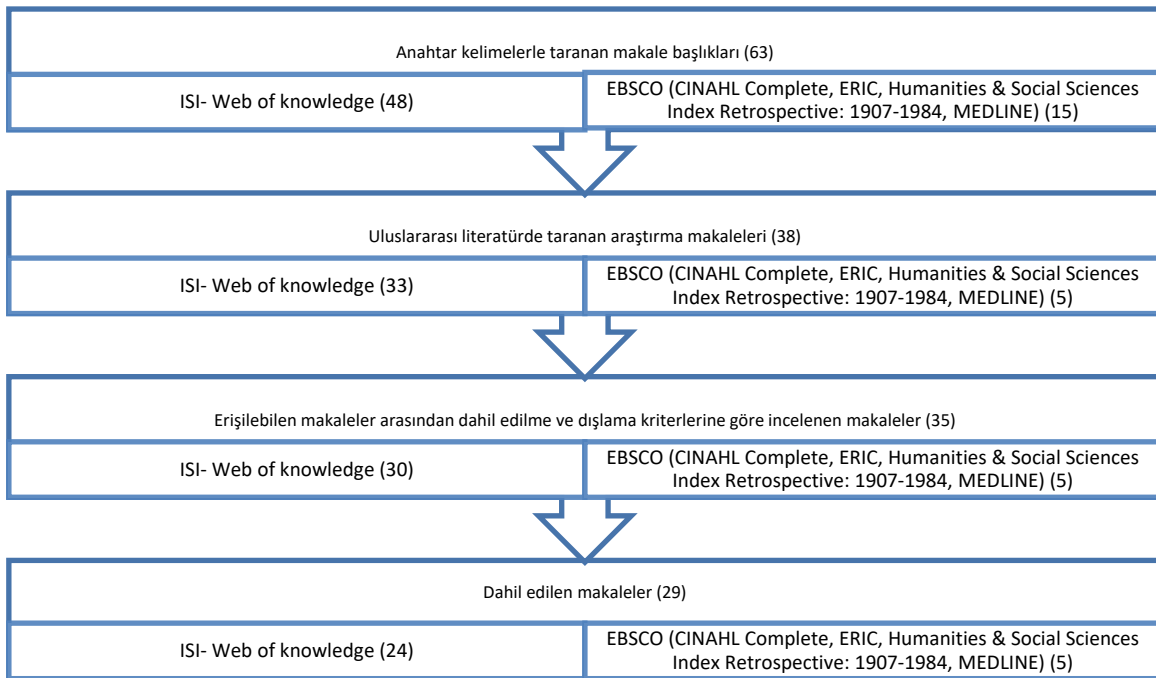
2. Yöntem

Nitel doküman incelemesi türündeki bu çalışmada yaşlılıkta sosyal dışlanma konusunun literatürdeki yerinin ve metodolojik ve kavramsal olarak özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bunun için seçilen bir konudaki çalışmaların kapsamlı olarak taranıp, dışlanma ve dâhil edilme kriterleri kullanılarak, çalışmaların belli özelliklerinin ve ilgili literatürün genel eğilimlerinin ortaya konduğu içerik analizi yöntemine başvurulmuştur (Kıral, 2020). Araştırmada kullanılan betimsel içerik analizi araştırma soruları doğrultusunda incelenen araştırmalara ilişkin bir örüntü çıkarmaya olanak vermektedir. Bu örüntüler sayısal veriler, grafikler ve nitel veriler halinde düzenlenebilmektedir (Corbin ve Strauss, 2008).

Bu çalışmada yapılan içerik analizi şu aşamalardan oluşmaktadır. Araştırma sorularının oluşturulması, hedeflenen kapsamlı literatür taraması için araştırmaya dahil etme ve çıkarma kriterlerinin belirlenmesi; ilgili çalışmaların literatür taraması ile tespit edilmesi; belirlenen kriterler uygulanarak incelenecek çalışmaların belirlenmesi; araştırmaların özetlenmesi ve veri tablosu yardımıyla gerekli verilerin toplanması; elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması.

Araştırmanın tasarlanmasında öncelikle araştırma ekibi belirlenmiş, araştırma ekibi ele alınan çalışmaları değerlendirebilecek yaşlılık ve sosyal dışlanma konusıyla ilgili uzman kişilerden

oluşturulmuştur. İlk aşamada taramanın hangi veri tabanlarında ve nasıl yapılacağı kararlaştırılmıştır. Konu ile ilgili olduğu düşünülen ISI-Web of knowledge, CINAHL Complete, ERIC, Humanities & Social Sciences Index Retrospective: 1907-1984 (H.W. Wilson), MEDLINE veri tabanları seçilmiştir. Verilerin ayıklanması ve incelemenin kolaylığı açısından seçilen anahtar kelimelerle makale başlığı ile tarama yapılmıştır. Yıllar için bir sınırlama yapılmaksızın, seçilen veritabanlarında dili İngilizce olan yalnızca araştırma makaleleri seçilerek tarama yapılmış, kitap inceleme, derleme, rapor türünde eserler araştırmadan dışlanmıştır. Başlıkta “social exclusion” ve “old age” “older adult” “elderly” “aged people” “senior or older people” kelimeleri taranmıştır. Makalelerin özetleri ve tam metinleri gözden geçirilerek araştırma makalesi olmayanlar ve konu ile ilgili olmayanlar çıkarıldığında tüm veri tabanlarından seçilen toplamda 29 makale araştırmaya dâhil edilmiştir. Şekil 1’de makalelerin seçimine ilişkin diyagram görülmektedir.

Şekil 1. Makale seçimi akış diyagramı

Araştırmacılar tarafından veri tablosu oluşturularak makalelerin tam metin okuması ayrı ayrı yapılmıştır. Makalelerin konusu, yıl, yazar, dergi bilgileri, yöntem bilgileri, araştırmaların yeri veri tablosunda belirtilmiştir. İkinci aşamada makalelerin tam metin okumalarında yazarlar tarafından kavramsal tanımlamalar ve ölçme tanımlamaları ayrıntılı olarak okunmuş ve bu doğrultuda makale özetleri oluşturulmuştur. Oluşturulan veri setleri araştırma soruları çerçevesinde analiz edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Araştırmaların Genel Özellikleri

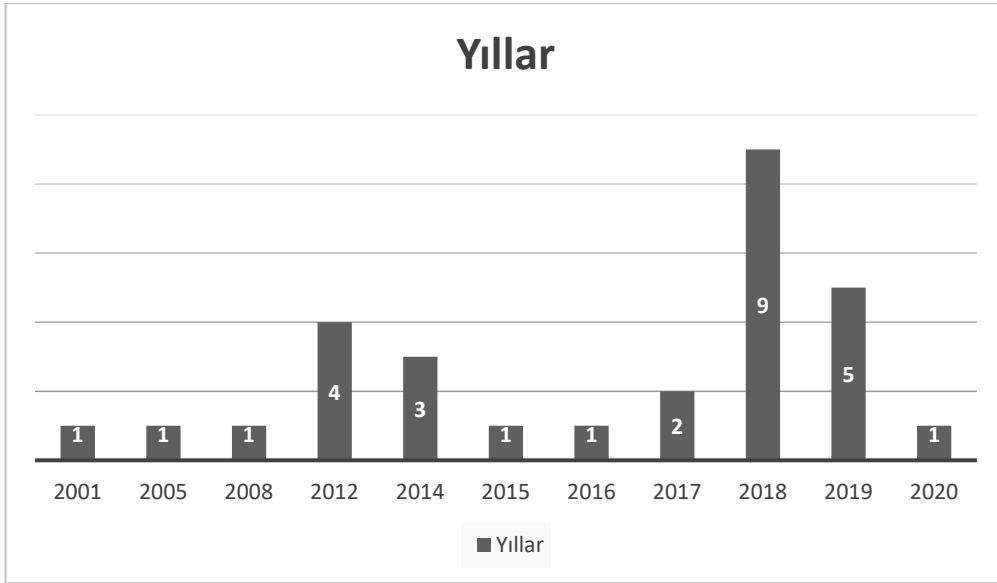
İncelenen araştırmaların gerçekleştirildiği ülkelere bakıldığında İngiltere'nin 6 adet araştırma ile en çok araştırma yapılmış olan ülke olduğu görülmüştür. Bunu dörder araştırma ile ABD ve in takip etmektedir. Dağılımda İrlanda ve Hong-Kong'un ikişer araştırma ile yer aldığı görülmektedir (Tablo 1). Tablo 1'de belirtilen diğer ülkelerde ise birer araştırma yapıldığı görülmektedir. Sosyal dışlanma kavramı Avrupa geleneğinde yaygınlaştığı için Avrupa kıtası açısından bakıldığında 13 araştırma yapıldığı, dolayısıyla toplam araştırmaların yarısına yakınının Avrupa'da yapılmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Avrupa'yı 8 araştırma ile Asya takip etmektedir. Anglo-Sakson gelenekten daha fazla etkilenebilecek olan Avustralya ve Kanada'da ise araştırma sayısının son derece az olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Araştırmaların ülkelere göre dağılımı

LKELELER	DAĞILIM
Japonya	1
İrlanda ve Kuzey İrlanda	2
Gana ve Senegal	1
İngiltere	6
Slovenya	1
İsviçre	1
ABD	4
Avustralya	1
in	4
Belçika	1
Hong-Kong	2
İsveç	1
Tayvan	1
Almanya	1
Rusya	1
Kanada	1
TOPLAM	29

Araştırmaların yapıldığı yıllar, araştırma konusunun yaygınlığı ve eğilimi açısından önemli görülmektedir. İncelenen araştırmaların yıllara göre dağılımı ele alındığında en çok araştırma yapılan yılın dokuz araştırma ile 2018 yılı olduğu görülmektedir. Bunu beş araştırma ile 2019 yılı, dört araştırma ile 2012 yılı,  araştırma ile 2014 yılı ve iki araştırma ile 2017 yılı takip etmektedir. Şekil 2.'de yer alan diğer yıllarda ise birer araştırma bulunmaktadır. Yıllara göre bir kısıtlama yapılmadığından elde edilen makaleler içinde yaşlılıkta sosyal dışlanmaya yönelik ilk araştırmanın 2001 yılında yayınlandığı söylenebilir. Bu, sosyal dışlanma çalışmalarının ve Avrupa'da politika uygulamalarının yaygınlaştığı döneme denk gelmektedir. İlerleyen yıllarda ise yaşlılıkta sosyal

dışlanma araştırmalarının artış gösterdiği görülmektedir. Buna karşılık araştırma tamamlandığında 2020 yılı henüz bitmemiş olduğundan 2020 yılında sadece bir araştırmaya rastlanmıştır. Şekil 2.'de yıllara göre dağılımı görülebilir.

Şekil 2. Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma Araştırmalarının Yıllara Göre Dağılımı

3.1.1. Ele alınan konular

Araştırmaların konuları dikkate alındığında, araştırmacıların en fazla ilgiyi dokuz araştırma ile yaşam ortamına gösterdiği tespit edilmiştir. Sosyal dışlanma ve yaşam ortamı başlığı altında; kır ve kent, mahalle, coğrafi konum konuları yer almaktadır.

Ele alınan araştırmalarda sık olarak incelenen bir diğer konu ise sağlıktır. Beş araştırmanın temel konusu sosyal dışlanma ve sağlık ilişkisidir. Sağlık başlığı altında; sağlık durumu, algılanan sağlık ve depresyon, bilişsel bozulma, obezite konuları yer almaktadır. Bazı araştırmalarda (Sacker vd., 2017; Yang vd., 2018) vurgulandığı üzere, sağlık durumunun sosyal dışlanmanın sonucu mu yoksa sebebi mi olduğu tartışılmıştır. Sağlık ve sosyal dışlanma ilişkisi için literatürde kesin bir uzlaşma yoktur. Bazı araştırmacılar sağlığı sosyal dışlanma alanı olarak (Levitas vd., 2007), bazıları ise risk faktörü olarak (Sacker, 2017) görmektedir. Örneğin spesifik olarak ruhsal sağlık açısından depresyon sosyal dışlanma için bir risk faktörü olarak ele alınmıştır (Barnes, 2006; Kneale 2012). Öte yandan, Lee vd.vd. (2018) sosyal dışlanmanın azaltılmasının depresyon üzerinde olumlu etkileri olacağını ortaya koymuştur.

Alt başlık olmaksızın sosyal dışlanma konu başlığı altında beş araştırma saptanmıştır. Bu araştırmalar genellikle sosyal dışlanmanın ölçüm araçları, geçerliliği ve seçilen bir alandaki sosyal dışlanmanın ölçülmesi ile ilgilidir. Van Regenmortel vd. (2018), sosyal dışlanmanın ölçülmesi üzerinde durmuştur. Chou vd. (2018), Vrooman ve Hoff (2013)'ün sosyal dışlanma ölçeğinin geçerlik güvenirliğini ele almış ve bu ölçünün sosyal dışlanma indeksi olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşmıştır. Maksimova vd. (2018) da yaşlıların sosyal dışlanmasına ilişkin bir model geliştirmeyi amaçlayan araştırmalarında sosyal dışlanmanın bileşenlerini, risk faktörlerini ve koşullarını ortaya koymuşlardır.

Hizmetler, sosyal dışlanma temel alanlarından biri olarak kabul edilmektedir ve ele alınan araştırmalarda sağlık hizmetlerine yönelik iki araştırma saptanmıştır. Bu iki araştırma dışında doğrudan hizmetleri ele alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bunun yanında toplumsal cinsiyet konusuna odaklanan iki araştırma bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet konusunu ele alan bu çalışmalarda toplumsal cinsiyet başka faktörlerle ilişkili olarak ele alınmıştır. Saito vd. (2012) toplumsal cinsiyet faktörünün sosyal dışlanma ve ölüm oranları ilişkisi üzerinde durmuştur. Dahlberg vd. (2020) ise, İsveç'te sosyal dışlanmanın toplumsal cinsiyet temelinde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Ele alınan diğer konular; bakım, ulaşım, dijital dışlanma, yoksulluk, sosyal haklar ve yaşam doyumdur. Araştırmalar ve ele aldıkları konular Tablo 2'de yer almaktadır.

Araştırmalarda sosyal dışlanma teorik çerçevesi altında ilgili başka kavramlara da sıklıkla yer verilmektedir. Bunlardan en sık karşılaşılan izolasyon, yalnızlık, sosyal içerme kavramlarıdır (Parmar vd. 2014; Park vd., 2019; Hsieh vd., 2019; Hajek vd., 2018). Bu kavramlar, sosyal ilişkilerden dışlanma boyutuna dahil görülmektedir ve sosyal ilişkilerden dışlanmanın ölçülmesinde bu kavramlardan da yararlanılmaktadır. Bu kavramların yanında entegrasyon (Lee vd., 2019), sosyal destek (Lee vd., 2019; Yuan ve Ngai, 2012) ve yaşam kalitesi (Scharf vd., 2001) kavramları sosyal dışlanma ile ilgili kavramlar olarak tespit edilmiştir.

3.1.2. Yöntem ve ölçme araçları

İncelenen araştırmaların teknikleri ele alındığında yirmi bir tanesinde (%72) nicel yaklaşım kullanıldığı, yedi tanesinde (%24) nitel yaklaşım kullanıldığı ve bir tanesinin (%4) de hem nicel hem nitel yaklaşım kullanılarak karma bir metotla gerçekleştirildiği görülmektedir. Nicel araştırmalarda üzerinde durulması gereken nokta ulusal survey verileri ya da başka araştırmaların verilerinin sosyal dışlanma çerçevesinde analiz edilmesidir. Ele alınan araştırmalar içinde nicel araştırmalardan 14 tanesinde birincil veri kullanılmış, 7 araştırmada ikincil verilerden yararlanılmıştır. İkincil veriler kullanan araştırmalarda doğrudan sosyal dışlanma konusuna yönelik araştırma yapılmamış olduğu için sosyal dışlanma ile ilgili ele alınan değişkenler de farklılık gösterebilmektedir. Bu durum bazı araştırmalarda araştırmanın sınırlılığı olarak vurgulanmıştır (Dahlberg vd., 2020).

Tablo 2. İncelenen makaleler ve ele aldıkları konular

Yazar	Yaşam çevresi	Toplumsal cinsiyet	Sağlık	Bakım	Sağlık hizmetleri	Ulaşım	Dijital dışlanma	Yoksulluk	Sosyal haklar	Yaşam doyumu	Sosyal dışlanma
Saito vd.(2012)		*									
Walsh vd.(2014)	*										
Parmar vd(2014)					*						
Moffatt ve Scambler (2008)									*		
Hrast vd. (2012)											*
Warburton vd. (2017)	*										
Sacker vd. (2017)			*								
Seifert vd. (2018)							*				
Lee vd. (2014)								*			
Miranti vd.(2015)											*
Feng vd.(2019)			*								
Feng vd.(2018)	*										
Dahlberg vd. (2018)	*										
Van Regenmortel vd.(2018)											*
Lee vd. (2019)			*								
Fields vd. (2019)						*					
Yang vd. (2018)			*								
Park vd. (2019)	*										
Lee vd. (2018)										*	
Chou vd. (2018)											*
Dahlberg vd. (2020)		*									
Hsieh vd. (2019)					*						
Hajek vd. (2018)			*								
Maksimova vd. (2018)											*
Dahlberg ve McKee (2016)				*							
Yuan ve Ngai (2012)	*										
Burns vd. (2012)	*										
Scharf vd. (2001)	*										
Scharf vd. (2005)	*										

Genel olarak topluma katılmama, eşitsiz güç ilişkileri ve toplumla bütünleşememe durumu olarak şekillenen sosyal dışlanmanın çeşitli bileşenleri vardır. Bu bileşenler, çoğu kavramsal çerçevede vurgulanmakta ve sosyal dışlanmayı ölçme araçlarını ve operasyonel tanımları etkilemektedir. Araştırmalarda üç boyuttan yedi boyuta kadar çeşitli boyutlardan söz edilmektedir. İfade farklılıkları olsa da alan olarak ekonomik, sosyal, politik ve hizmetler düzeyinden söz etmek mümkündür. Scharf vd. (2005) beş boyut tanımlamaktadır: Tüketim ve yoksullaşma, politik sivil aktivite, sosyal ilişkiler, komşuluk-yaşam ortamı ve temel sosyal hizmetler. Gordon vd. (2000) ise yoksullaşma, iş piyasasına katılmama, temel hizmetlere erişememe ve sosyal ilişkilerden dışlanma olmak üzere dört boyut tanımlamaktadır (aktaran Lee vd., 2014). Araştırmalarda çoğunlukla Walsh vd. (2017)'nin belirlediği temel alanlara atıf yapıldığı görülmüştür. Bu

temel alanlar, materyal ve finansal kaynaklar, sosyal ilişkiler, hizmetler, sivil katılım, topluluk ve ortam (neighbourhood) olarak sıralanmaktadır. Diğer sık atıf yapılan boyutlar ise Kneale (2012)'nin tanımladığı sosyal ilişkiler, sosyal aktiviteler, algılanan dışlanma ve finansal ürünlerden dışlanma bileşenleridir.

3.1.3. Ölçme araçları

Ele alınan makalelerde sosyal dışlanma tanımlarından ve sosyal dışlanmanın bileşenlerinden yola çıkan araştırmalar çoğunluktadır. Bu araştırmalarda sosyal dışlanmayı içeren alt alanlara yönelik soru formları oluşturulmuştur. Burada vurgulanması gereken, alt alanların ve operasyonel tanımların değişkenliğine bağlı olarak ölçme araçlarının da değiştiğidir. Örneğin sivil katılımı Scharf vd. (2005) dini ve sivil inisiyatiflere katılım ve üç yıl içinde politik bir oy verme davranışı olarak kabul ederken, Van Regenmortel vd. (2018), kültürel, sportif, sosyal ve gönüllü katılım davranışları olarak kabul etmektedir.

Ekonomik dışlanma boyutunda bazı araştırmalar görece yoksunluk ölçeğini kullanırken (Saito vd., 2012), bazı araştırmacılar tüketim ve finansal birikim boyutunu da ekonomik dışlanma olarak çeşitlendirmişlerdir (Feng vd., 2019; Feng vd., 2018). Feng vd. (2019) tarafından sosyal ilişkilerden dışlanma boyutunda aile ve arkadaşlarla görüşme sıklığı ve kalitesi, sosyal aktiviteler ile bireyin algısı bu boyutu oluşturan ölçme araçları olarak kabul edilmiştir. Genellikle sosyal ilişkilerden dışlanma boyutu ile ilgili olarak bir uzlaşma olduğu görülmüştür. Hizmetler boyutu, yaşlı bireylerin temel hizmetlere erişimini kapsamaktadır. Mahalle ve ortam ise bireyin yaşam mekânından itibaren yakın fiziksel çevresinin koşullarını, mahallenin güvenliğini ve yaşadığı yere bağlanma, aidiyet, güvenlik duygusu gibi psiko-sosyal etkileşimi kapsamaktadır.

Bunun yanında ele alınan değişkenlere dayalı olarak çeşitli ölçekler de kullanılmıştır. Bunlara izolasyon, depresyon ölçeği, yalnızlık ölçeği (Saito vd., 2012; Dahlberg vd., 2018), yoksulluk ölçeği, izolasyon ve yalnızlık, algılanan sağlık ölçeği (Hsieh vd., 2019; Dahlberg ve Mckee, 2016) gibi ölçekler örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında bazı sosyal dışlanma ölçekleri de kullanılmıştır. Bunlardan biri Vrooman ve Hoff (2013)'in geliştirdiği sosyal dışlanma ölçeğidir (Lee vd., 2019; Chou vd., 2018). Diğeri ise Maksimova vd. (2018)'in kullandığı Bude ve Lanterman (2006) tarafından geliştirilen sosyal dışlanma ölçeğidir. Araştırmalarda sosyal dışlanmanın tüm bileşenleri ele alındığı gibi araştırmanın amacına göre birkaç boyutu da ele alınabilmektedir.

3.2. Kavramsal Olarak Sosyal Dışlanma

Makaleler incelenirken, sosyal dışlanma tanımları ve hangi kaynaklara atıf yaptıkları incelenmiştir. Ele alınan araştırmalarda sosyal dışlanma farklı referans ve tanımlarla ele alınmış olsa da temel bir uzlaşma göze çarpmaktadır. Öncelikle sosyal dışlanmanın çok yönlü ve dinamik bir süreç olduğu kabul edilmektedir. Aynı zamanda bazı araştırmalar, bu sürecin ilerleyici bir süreç olduğunu yani birikimsel olarak etkisinin artabileceğini vurgulamaktadır (Hrast vd., 2012; Miranti vd., 2015).

Kavramsal olarak diğer uzlaşma, sosyal dışlanmanın ekonomik süreçlerin ötesinde çok boyutlu bir süreç olduğudur. Özellikle yaşlılık açısından iş piyasasından ya da tüketimden dışlanmaktan ziyade daha etkili olan

sosyal ilişkiler ya da yaşam ortamı gibi boyutları mevcuttur (Van Regenmortel vd., 2018; Scharf vd., 2001; Field vd., 2019). Bu nedenle ele alınan araştırmalarda çoğunlukla ekonomik süreçlerin temel alınmadığı bir yaklaşım hâkimdir.

Genel olarak sosyal dışlanma tanımlarında topluma katılmama ana fikirdir. En fazla referans alınan tanımlardan biri Levitas vd. (2007)'nin tanımıdır. Eserlerinde sosyal dışlanma kaynaklardan, haklar, mallar ve hizmetlerden dışlanma veya bunların yokluğu ve toplumun çoğunluğunun katıldığı normal ilişkilere ve aktivitelere katılmama durumu olarak tanımlanmaktadır (aktaran Miranti vd., 2015). Diğer referanslardan Walker ve Walker (1997) ise sosyal bütünleşmeye vurgu yapmaktadır. Buna göre sosyal dışlanma, bir kişinin toplum ile sosyal bütünleşmesini belirleyen sosyal, ekonomik, politik veya kültürel sistemlerin herhangi birinden tamamen veya kısmen dışlanmış olmaktır (aktaran Moffatt ve Scambler, 2008).

Burchardt ve Le Grand (2002) sosyal dışlanma ile ilgili dört temel faaliyet tanımlamaktadır: tüketim faaliyeti, üretim faaliyeti, politik faaliyet ve sosyal aktivite. Sosyal dışlanma bu faaliyet alanlarına katılıp katılmama durumuna göre gerçekleşmektedir. Gordon vd. (2000) ise sosyal dışlanmanın boyutlarını sonuçlarına odaklanarak belirlemişlerdir; yoksullaşma, işgücü piyasasına katılmama, temel hizmetlere erişim eksikliği ve bir dizi sosyal ilişkiden dışlanma (aktaran Lee vd., 2014). Scharf vd. (2005) bu yaklaşımları sentezleyerek, tüketim / yoksullaşma, politik / sivil faaliyet ve sosyal faaliyet alanlarını sosyal dışlanmanın önemli boyutları olarak belirlemiştir.

İngiliz Sosyal Dışlama Birimi, sosyal dışlanmayı insanlar veya bölgeler arasında işsizlik, kalifiye olmama, düşük gelir, kötü konut, yüksek suç, kötü sağlık koşulları gibi birbiriyle bağlantılı sorunlar olduğunda ortaya çıkabilecek durum olarak tanımlamaktadır (Sosyal Dışlama Birimi, 2001). Esasında tüm bu durumlarda sosyal dışlanma, vatandaşlığın temel gereklerinin yerine gelmemesi, bu gereklerden faydalanılamaması ile sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin ya da İngiltere'de sosyal politika yaklaşımının vatandaşlık haklarından hareketle toplumsal eşitsizliğin azaltılması temelinde kabul edildiği de söylenebilir. Sosyal dışlanma ile ilgili diğer bir tanımda ise güç ilişkilerine vurgu yapılmaktadır. Popay vd. (2008) temel sosyal, politik, ekonomik ve kültürel alanlardaki eşitsiz güç ilişkilerinden oluşan dinamik ve çok yönlü bir süreç olduğunu vurgulamaktadır (aktaran Parmar vd., 2014).

Araştırmalarda en temel tartışma konusu, sosyal dışlanmanın sebepleri ve sonuçları arasındaki iç içeliktir. Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın üç temel sebebi belirtilmektedir: genelde ekonomik temelli olan yoksunlukların yaşam boyu etkilerinden oluşan birikimsel dezavantajlar; yaşlılıkta eşin kaybı, iş kaybı gibi temel yaşam olayları; yaş ayrımcılığı ve yaşlıların bir kenara itilmesidir (Miranti vd., 2015). Diğer yandan yoksulluk ve kötü sağlık koşulları ve yaş, sosyal dışlanmanın doğal sebepleri olarak kabul edilmektedir (Silver, 1994, Atkinson, 1998'den aktaran Moffatt ve Scambler, 2008). Bazı araştırmalarda toplumsal cinsiyet, göçmenlik gibi bireysel özellikler de dışlanmanın doğal sebebi olarak kabul edilmiştir (Dahlberg vd., 2020; Lee vd., 2014).

Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın sonuçları da benzer şekilde sebep ve risklerle iç içe geçebilmektedir. Örneğin, topluma aidiyet duygusunun kaybolması, depresyon, yalnızlık ve izolasyon, sağlığın ve iyi olma halinin bozulması, hizmet ve kaynaklara erişemeden doğan dışlanma ele alınan araştırmaların bulgularından elde edilen sonuçlardır. Ancak aynı zamanda bu sonuçlar, yaşlılık açısından sosyal dışlanmanın temel riskleridir. Literatürde Barnes vd. (2006) ve Kneale (2012) de yalnızlık, toplumsal cinsiyet, etnik köken, yaşlılık gibi faktörlerle sosyal dışlanmanın sebepleri ve de sonuçları olabileceğine vurgu yapmaktadır. Jehoel-Gijbers ve Vrooman (2008); düşük eğitim düzeyi, düşük gelir ve kötü sağlık koşullarının yaşlı yetişkinlerin en dışlanmış grupta olma olasılığını arttırdığını göstermiştir. Bu riskler, sosyal dışlanma sürecinin devam etmesine ve yeniden üretilmesine de katkı sunmaktadır.

4. Tartışma ve Sonuç

Yaşlılıkta sosyal dışlanma konusunu ele alan bu çalışma, bu konudaki araştırmaların genel eğilimini ve metodolojik ve kavramsal özelliklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda araştırmanın bulgusu olarak ilgili literatürün Avrupa'da sosyal devlet politikalarının daraltılması ile döneme rastlaması dikkat çekicidir. Ogg (2005), sosyal dışlanma ile ilgili değerlendirmesinde Avrupa'da sosyal eşitsizliklerin ve dışlanmanın büyümesinin kısmen bu ülkelerin sosyal koruma sistemlerinde meydana gelen radikal değişikliklerden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Sosyal korumanın kapsamının daraltılması, emeklilik sisteminin değiştirilmesi, aile ve sosyal yardımların daraltılması gibi politika uygulamalarının bu sistemlerin taşıyıcı kolonlarını zayıflattığını ifade etmektedir (Ogg, 2005). Benzer şekilde Walsh vd. (2014), yaşlılıkta sosyal dışlanma konusunu ele alırken dünyada uygulanan neo-liberal politikaların yaşlılık açısından yol açtığı eşitsizliklere vurgu yapmaktadır.

Buna karşılık sosyal dışlanma kavramı, topluma katılım alanlarında bir eşitsizlik üzerine kurulu olsa da özellikle sınıfsal eşitsizliklerden ayrılmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı ekonomik, sosyal, hizmetler alanına katılım ve katılmama durumundaki dezavantajları açıklamaktadır. Araştırmalar daha erken aşamalarda olduğundan, çalışmalar henüz kuramsal bir yaklaşım geliştirecek derinlikte değildir. Çalışmalar eleştirel bir yaklaşımdan ziyade uygulamada yaşlıların bu alanlara katılımını sağlayacak politika ve uygulamaların geliştirilmesine yöneliktir. Bu bağlamda sosyal sınıfsal eşitsizlik yaklaşımı ile sosyal dışlanma kavramının ilişkisini ve farklılığını teorik düzlemde ele alacak yeni çalışmalar bu konuda aydınlatıcı olacaktır.

Araştırmaların genelinde yaşlılıkta sosyal dışlanmaya yönelik çalışmaların 2000'li yıllarda, özellikle de 2011 sonrasında ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (Bkz. Şekil.2). Bu nedenle sosyal dışlanmanın yaşlılık alanında yeni bir konu olduğu söylenebilir. Yaşlılıkta sosyal dışlanma konusunda operasyonel tanımlamalar ve ölçme araçlarına ilişkin bir uzlaşmaya varılmış değildir. Ancak bu, konunun literatürde kendine yeni yer bulması ile ilişkilidir. Yaşlılıkta sosyal dışlanma araştırmalarında ölçme ile ilgili bir uzlaşma olmamasına karşın yöntemsel olarak nicel araştırmaların daha yaygın olduğu dolayısıyla nicel ölçme araçlarının sosyal dışlanmanın ölçülmesinde daha işlevsel olduğunu söylemek mümkündür. Bu araştırmalarda çoğunlukla

ulusal düzeydeki veri tabanları analiz edilmiştir. Bu bağlamda gelecekte sosyal dışlanma ile ilgili yapılacak çalışmalarda ülkemizde bu tür ulusal veri tabanlarına ihtiyaç olduğu vurgulanmalıdır.

Sosyal dışlanma konusunda ekonomik dışlanma ve hizmetlerden dışlanma yaşlılıkta önemli bileşenlerden olmalarına karşılık çalışmalarda yaşam ortamı ve çevresinin en çok üzerinde durulan konu olduğu ortaya çıkmıştır (bkz.Tablo 2). Yer ile etkileşim yaşlı bireylerin yaşamında önemli yer tutmaktadır. Bu çerçevede yere bağlanma, yere aidiyet gibi psiko-sosyal kavramlar öne çıkmaktadır. Bu konu dışında sağlık ve hizmetlere erişim de üzerinde durulan diğer konular olmuştur. Walsh vd. (2017) da benzer sonuçlara ulaşmış, yaşlılıkta yaşam çevresinden dışlanmanın sosyal dışlanma alanında en çok üzerinde durulan konulardan olduğunu vurgulamıştır.

Kavramsal olarak sosyal dışlanma, toplumda çoğunluğun katılabildiği alanlara katılamama ve topluma bütünleşememe durumu olarak anlaşılmaktadır. Bu alanlar ise tanımlarda farklılaşabilmekle birlikte, ekonomi, sosyal, sivil, mekânsal ve hizmetler alanının vurgulanmasında genel bir ortaklık söz konusudur. Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın önlenmesine ilişkin gerçekleştirilen bir Avrupa Birliği projesinin (ROSENET) raporları da aynı alanlarda ortaklaşmaktadır (Barbella vd., 2019).

Çalışmalarda dışlanmanın dinamik doğası da vurgulanmaktadır (Burns vd., 2012; Parmar vd., 2014; Walsh vd., 2014). Dışlanma alanları birbirleriyle bağlantılıdır ve dışlanmadan söz edilirken birbiri ile bağlantılı alanlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin finansal kaynak eksikliği hizmetlere erişimi ve ev ve mahalle koşullarını etkilemektedir. Yerleşim koşulları ve yeri hizmetlere erişim ile ilişkilidir vb. Bu bağlamda genellikle dışlanma söz konusu olduğunda dinamik bir süreç olduğu için birden fazla dışlanmaya maruz kalmaları söz konusudur. Bunun yanı sıra dışlanmada bireyler, yerel yönetimler, kurumlar, hükümetler gibi çoklu aktörlerin yer aldığı da anlaşılmaktadır. Jehoel-Gijbers ve Vrooman (2008); bireyler, topluluklar, kuruluşlar ve hükümetler de dahil olmak üzere birden fazla aktörün dışlanmanın yaratılmasında da ya da bundan korumada rolü olduğunu belirtmektedir.

Yaşlılıkta sosyal dışlanma çalışmalarında incelenen eserlerden yola çıkarak izolasyon, sosyal içerme, yalnızlık gibi sosyolojik kavramsal çerçevelerin yaygın olarak kullanıldığı ve sosyal dışlanma ile iç içe geçtiği ortaya çıkmıştır (Yang vd., 2018; Hsieh vd., 2019; Hajek vd., 2018). Bu bağlamda sosyal dışlanmanın kavramsal olarak bu kavramlarla ilişkili olduğu ancak kendi alt kavramlarını da üretmediği söylenebilir.

Çalışmalarda sosyal dışlanmaya neden olan bazı riskler de vurgulanmaktadır. Buna göre başta yaşlılık olmak üzere toplumsal cinsiyet (Saito vd., 2012; Dahlberg et vd., 2020) , göçmenlik/azınlığa mensubiyet (Scharf et al, 2005), coğrafi konum ve yaşanılan yerin koşulları (Dahlberg et al, 2018; Park et al, 2019), bedensel ve zihinsel kötü sağlık koşulları (Sacker vd., 2017; Hajek vd., 2018), maddi ve finansal yoksunluk (Lee vd., 2014) sosyal dışlanmaya neden olan temel riskler olarak ortaya çıkmaktadır. Barlin vd. (2021) da yaşını almış dul yoksul kadınların sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur. Barnes ve diğerleri (2006) de araştırmalarında yalnızlık, toplumsal cinsiyet, etnik köken ve ileri yaşın sosyal dışlanma riski

olduğu üzerinde durmaktadır. Jehoel-Gijbers ve Vrooman (2008) da kötü sağlık koşullarının düşük eğitim ve düşük gelir ile birlikte yaşlıların dışlanma riskini arttırdığını ortaya koymuştur. Bu faktörlere ek olarak Walsh et al, (2017) bireysel yaşam süreçlerine ilişkin kayıp, yas, bağımlılık, yaşanılan yere aidiyet ve topluğa uyum becerisi, kimlik gibi bireysel özelliklerin de yaşlılıkta sosyal dışlanma riskini etkilediğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda birey dışındaki ekonomik ve politik uygulamalar gibi nesnel süreçlerin de sosyal dışlanma riski üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir.

Yaşlılıkta sosyal dışlanmaya yönelik çalışmaların içerik olarak incelenmesini içeren bu çalışma, konu ile ilgili Türkiye’de yapılacak araştırmalar için bir hazırlık niteliğindedir. Kavramın tanımlanması, ölçme araçlarının ortaya konması, ele alınan konular ve ölçme tekniklerinin genel eğilimi bu alanda ülkemizde yapılacak çalışmalara yol gösterebilir. Buna karşılık bu çalışmanın sınırlılıklarından da söz etmek gerekir. Yalnızca belirlenen veri tabanlarında arama yapılması, bu alanda yapılan tüm araştırmaların değerlendirilememesine neden olmuştur ve araştırmanın sınırlılıkları olarak söylenebilir.

Kaynakça

- Apak, E. ve Apak, H. (2020). Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Kadim Akademi SBD*, 4 (1) s. 1-15
- Barbella ,F., Barlin, H., Barstad, J., Ferreira C.C., Draulans, V., Hlebes, V., Lamura, G., Macleod C., Maskeliunas, R., Siren A. (2019). *Exclusion from services in later life*. In: K. Walsh and T. Scharf (series eds.), *ROSEnet Briefing Paper Series: No. 4. CA 15122 Reducing Old-Age Exclusion: Collaborations in Research and Policy*.
- Barlin, H., Vojvodic, K., Mercan, M.A.& Milicevic-Kalasic, A. (2021). *Coping Mechanisms of Older Age Divorced and Widowed Women to Mitigate Economic Exclusion: A Qualitative Study in Turkey and Serbia*. In K. Walsh, T. Scharf, S. Van-Regenmortel & A. Wanka (eds), *Social Exclusion in Ageing Societies: Interdisciplinary and Policy Perspectives*, Springer.
- Barnes, M., Blom, A. G., Cox, K., Lessof, C., & Walker, A. (2006). The social exclusion of older people: Evidence from the first wave of the English Longitudinal Study of Ageing (ELSA), Final report.
- Burchardt, T., Le Grand, J., Piachaud, J (2002). Degrees of Exclusion: Developing a Dynamic, Multidimensional. *Understanding social exclusion*, Eds. Hills, J., Le Grand J., Piachaud, D. pp. 30-44. Oxford: Oxford University Press.
- Burns, V. F., Lavoie, J. P., & Rose, D. (2012). Revisiting the role of neighbourhood change in social exclusion and inclusion of older people. *Journal of Aging Research*, 2012.
- Chou, K. L. (2018). Social exclusion in old age: a validation study in Hong Kong. *Aging & mental health*, 22(8), 1078-1085.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Cuadrado-Ballesteros, B., & Peña-Miguel, N. (2018). The socioeconomic consequences of privatization: An empirical analysis for Europe. *Social Indicators Research*, 139(1), 163-183.
- Çunkuş, N., Yiğitoğlu, G. T., & Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve toplumsal dışlanma. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 2(2), 58-67.
- Dahlberg, L., & McKee, K. J. (2016). Living on the edge: social exclusion and the receipt of informal care in older people. *Journal of aging research*, 2016.
- Dahlberg, L., & McKee, K. J. (2018). Social exclusion and well-being among older adults in rural and urban areas. *Archives of gerontology and geriatrics*, 79, 176-184.
- Dahlberg, L., McKee, K. J., Fritzell, J., Heap, J., & Lennartsson, C. (2020). Trends and gender associations in social exclusion in older adults in Sweden over two decades. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 104032.
- Erkul, A., Koca, M. (2016). Yoksul Yardımlarını Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeniden Düşünmek. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 6(3), 615-628.
- Feng, Z., Jones, K., & Phillips, D. R. (2019). Social exclusion, self-rated health and depression among older people in China: evidence from a national survey of older persons. *Archives of gerontology and geriatrics*, 82, 238-244.
- Feng, Z., Phillips, D. R., & Jones, K. (2018). A geographical multivariable multilevel analysis of social exclusion among older people in China: Evidence from the China Longitudinal Aging Social Survey ageing study. *The Geographical Journal*, 184(4), 413-428.
- Fields, N., Cronley, C., Mattingly, S. P., Murphy, E. R., & Miller, V. J. (2019). "You Are Really at Their Mercy": Examining the Relationship between Transportation Disadvantage and Social Exclusion among Older Adults through the Use of Innovative Technology. *Transportation research record*, 2673(7), 12-24.
- Genç, Y., Dalkılıç, P. (2013). Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu Ve Toplumsal Beklentileri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (4), 461-482.
- Hajek, A., & König, H. H. (2018). The association between obesity and social exclusion in middle-aged and older adults: findings from a nationally representative study in Germany. *BMC geriatrics*, 18(1), 258.
- Hrast, M. F., Hlebec, V., & Kavcic, M. (2012). The social exclusion of the elderly: a mixed-methods study in Slovenia. *Sociologicky Casopis*, 48(6), 1051.
- Hsieh, M. O., & Leung, P. (2019). Social exclusion experienced by older adults: Factors for designing healthcare settings in Taipei, Taiwan. *Social work in health care*, 58(4), 368-381.
- Jehoel-Gijsbers, G., & Vrooman, C. (2008). *Social exclusion of the elderly: a comparative study of EU member states*. Brussels: Centres for European Policy Studies.

- Karataşoğlu, S., & İslamoğlu, E. (2016). Gelir seviyesi ile sosyal dışlanma ilişkisi üzerine bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 7(1), 12-41.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kneale, D. (2012). Is social exclusion still important for older people?. ILC-UK, London.
- Koca, M. (2015). Sosyal Dışlanma Sorunu ve Asgari Gelir Desteğinin Gerekliliği. *Journal of International Social Research*, 8(39), 501-511.
- Korkmaz-Yaylagül, N., & Aslan, M. (2020). Yaşlılık, Mültecilik ve Sosyal Dışlanma: Suriyeli Yaşlı Mültecilerin Deneyimleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 406-422.
- Korkmaz, N. (2014). Türkiye’de Yaşlılık ve Sosyal Politika: Yaşlılık Politikadan Ayrı Düşünülebilir mi?. *Küreselleşme ve Yaşlılık-Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde. Der. Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı. Ankara: Ütopya Yayınları, 189-214.
- Korkmaz Yaylagül, N., Baş, A. (2021). Homelessness trends in ageing literature in the context of domains of social exclusion. in *Social Exclusion in Later Life - Interdisciplinary and Policy Perspectives*. Walsh K., Scharf, T., Van Regenmortel, S., Anna Wanka (Eds.). London: Springer. 10.1007/978-3-030-51406-8
- Lee, J., & Cagle, J. G. (2018). Social exclusion factors influencing life satisfaction among older adults. *Journal of Poverty and Social Justice*, 26(1), 35-50.
- Lee, S. Y., & Chou, K. L. (2019). Assessing the relative contribution of social exclusion, income-poverty, and financial strain on depressive symptoms among older people in Hong Kong. *Ageing & Mental Health*, 23(11), 1487-1495.
- Lee, Y., Hong, P. Y. P., & Harm, Y. (2014). Poverty among Korean immigrant older adults: Examining the effects of social exclusion. *Journal of Social Service Research*, 40(4), 385-401.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd-Reichling, E., & Patsios, D. (2007). The multi-dimensional analysis of social exclusion. Project Report, University of Birstol.
- Maximova, S. G., Noyanzina, O. E., & Omelchenko, D. A. (2018). A Model of Social Exclusion of Elderly People in Siberian Regions. *Advances in Gerontology*, 8(1), 58-63.
- Miranti, R., & Yu, P. (2015). Why social exclusion persists among older people in Australia. *Social Inclusion*, 3(4), 112-126.
- Moffatt, S., & Scambler, G. (2008). Can welfare-rights advice targeted at older people reduce social exclusion?. *Ageing and Society*, 28(6), 875-899.
- Ogg, J. (2005). Social exclusion and insecurity among older Europeans: the influence of welfare regimes. *Ageing and Society*, 25(1), 69-78.
- Park, S., Cho, J., & Chen, Y. C. (2019). Subsidized housing and geographic accessibility to neighborhood resources for low-income older people: From later year social exclusion perspective. *Geoforum*, 106, 297-304.
- Parmar, D., Williams, G., Dkhimi, F., Ndiaye, A., Asante, F. A., Arhinful, D. K., & Mladovsky, P. (2014). Enrolment of older people in social health protection programs in West Africa—Does social exclusion play a part?. *Social science & medicine*, 119, 36-44.
- Pekesen, M. (2020). Yaşlılık ve Sosyal Dışlanma. *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* içinde, Ed. Gençtürk, Z. Ankara: Detay, ss. 122-148.
- Phillipson, C., & Scharf, T. (2004). The impact of government policy on social exclusion among older people. London: Office of the Deputy Prime Minister.
- Sacker, A., Ross, A., MacLeod, C. A., Netuveli, G., & Windle, G. (2017). Health and social exclusion in older age: evidence from Understanding Society, the UK household longitudinal study. *J Epidemiol Community Health*, 71(7), 681-690.
- Saito, M., Kondo, N., Kondo, K., Ojima, T., & Hirai, H. (2012). Gender differences on the impacts of social exclusion on mortality among older Japanese: AGES cohort study. *Social science & medicine*, 75(5), 940-945.
- Scharf, T., Phillipson, C., & Smith, A. E. (2005). Social exclusion of older people in deprived urban communities of England. *European Journal of ageing*, 2(2), 76-87.
- Scharf, T., Phillipson, C., Kingston, P., & Smith, A. E. (2001). Social exclusion and older people: exploring the connections. *Education and Ageing*, 16(3), 303-320.

- Seifert, A., Hofer, M., & Rössel, J. (2018). Older adults' perceived sense of social exclusion from the digital world. *Educational Gerontology*, 44(12), 775-785.
- Sosyal Dışlanma Birimi (G. B. S. E. U) (2001). A New Commitment to Neighbourhood Renewal: National Strategy Action Plan: Report. Social Exclusion Unit.
- Van Regenmortel, S., De Donder, L., Dury, S., Smetcoren, A. S., De Witte, N., & Verté, D. (2016). Social exclusion in later life: a systematic review of the literature. *Journal of Population Ageing*, 9(4), 315-344.
- Van Regenmortel, S., De Donder, L., Smetcoren, A. S., Lambotte, D., De Witte, N., & Verté, D. (2018). Accumulation of disadvantages: Prevalence and categories of old-age social exclusion in Belgium. *Social Indicators Research*, 140(3), 1173-1194.
- Walsh, K., O' Shea, E., Scharf, T., & Shucksmith, M. (2014). Exploring the impact of informal practices on social exclusion and age-friendliness for older people in rural communities. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24(1), 37-49.
- Walsh, K., Scharf, T., & Keating, N. (2017). Social exclusion of older persons: A scoping review and conceptual framework. *European Journal of Ageing*, 14(1), 81-98.
- Warburton, J., Scharf, T., & Walsh, K. (2017). Flying under the radar? Risks of social exclusion for older people in rural communities in Australia, Ireland and Northern Ireland. *Sociologia Ruralis*, 57(4), 459-480.
- Yang, Y., Yeung, W. J. J., & Feng, Q. (2018). Social exclusion and cognitive impairment-A triple jeopardy for Chinese rural elderly women. *Health & place*, 53, 117-127.
- Yuan, R., & Ngai, S. S. Y. (2012). Social exclusion and neighborhood support: A case study of empty-nest elderly in urban Shanghai. *Journal of gerontological social work*, 55(7), 587-608.f
- Yusufoğlu, Ö., Kızmaz, Z. (2016). Parçalanmış Ailelerde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Elazığ Örneği. *Social Sciences*, 11(1), 27-40.